

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 352(497.4Maribor)"193"

Prejeto: 16. 5. 2017

Reorganizacija mariborske občinske uprave v 30. letih 20. stoletja

NINA GOSTENČNIK

mag. zgodovinskih znanosti, višja arhivistka
Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor
e-pošta: nina.gostencnik@pokarh-mb.si

Izvleček

Avtorica v prispevku obravnava obdobje sprememb v Mestni občini Maribor po uvedbi šestojanuarske diktature, ko je najprej prišlo do nekaterih kadrovskih sprememb v sestavi mestnega sveta, pozneje pa še v vodstvu mariborske mestne občine. Po zamenjavi mestnega načelnika je bila v mariborski mestni upravi izvedena tudi obsežnejša reorganizacija. S to reorganizacijo so bila ustanovljena Mestna podjetja, mariborska mestna občina pa je bila tako med prvimi občinami v državi, ki je ločila gospodarsko poslovanje od upravnih poslov, še preden je leta 1934 začel veljati novi Zakon o mestnih občinah.

Abstract

THE REORGANISATION OF THE MARIBOR COMMUNAL ADMINISTRATION
IN THE 1930S

In the contribution, the author examines the period of changes in the Municipality of Maribor after the introduction of the 6 January Dictatorship when initially some personnel changes occurred in the composition of city council, and subsequently also in municipality management. Following the replacement of chief administrative, more extensive reorganisation was carried out. By this reorganisation, City Companies were established, and the Municipality of Maribor was thus among the first municipalities in the state that separated economy from administration even before the new Municipalities Act came into force in 1934.

Ključne besede:

Mestna občina
Maribor, dr.
Franjo Lipold,
reorganizacija,
Mestna podjetja
Maribor

Key-words:

The Municipality
of Maribor, dr.
Franjo Lipold,
reorganisation,
Maribor City
Companies

Uvod

Uvedba šestojanuarske diktature leta 1929 in sprememba v obvladovanju državne, banovinske in občinske politike ter svetovna gospodarska kriza so močno zaznamovale tudi politično življenje v slovenskem prostoru ter vplivale na delovanje mestnih občin. Prepoved strank z verskim ali plemenskim obeležjem oz. ukinitvev političnega življenja zunaj enotne režimske stranke je posledično pripeljala do zasuka politične moči in vpliva. Nasprotniki novega režima, ki so pred njim odločali o življenju v državi, so bili prisiljeni v podtalno delovanje, pripadniki strank, ki pa so bile v ozadju, so uspeli pridobiti vplivna mesta z močjo odločanja. Slovenski liberalni in katoliški tabor sta tako za nekaj časa zamenjala svoji poziciji. V času unitaristične politike so svoje mesto v državi dobili pripadniki liberalnih strank, tako pa je ostalo vse do ponovne menjave političnega režima leta 1935, ko je vodilno vlogo na Slovenskem ponovno prevzela Slovenska ljudska stranka (SLS), ki se je vedno zavzemala za narodnoavtonomistični državnopravni program.¹

Po letu 1931 se je spremenila politična sestava tako na nivoju države kot na nivoju banovine. Hkrati je ban po letu 1931 razrešil večino občinskih funkcionarjev, ki niso bili privrženci novega režima in na njihova mesta postavil pripadnike Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije (JRKD). Leta 1932 je bilo v Dravski banovini več kot 1000 občin (od skupaj 1056) v rokah privržencev JRKD (poznejše Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS)).²

Obdobje diktature kralja Aleksandra je čas, ko sta se tako Maribor kot širša regija soočala z resnimi težavami. Od začetka svetovne gospodarske krize je Maribor živel v znamenju le-te, odvisen od svojega prej cvetočega gospodarstva, ki pa je v obravnavanem obdobju doživljalo več padcev kot vzponov. Kriza gospodarstva se je kazala tako v vsakdanjem življenju Mariborčanov, v socialnem življenju, kulturi in nasploh v vseh vidikih mestnega življenja.

Spremembe v mestni upravi

Mariborsko mestno občino je v prvem obdobju uveljavljene diktature, ko so v vladi še sodelovali pripadniki SLS, vodil dr. Alojzij Juvan (1929–1931), ko pa so se ti umaknili iz režimske politike, pa predstavnik liberalnega tabora, dr. Franjo Lipold (1931–1935). Po izstopu predstavnikov nekdanje SLS iz kraljeve vlade v letu 1931 se je politična situacija spremenila tudi v mestni upravi Maribora. Ban dr. Drago Marušič, je 1. 12. 1931 razrešil naslednje člane, ki so bili leta 1927 izvoljeni na listi SLS: dr. Alojzija Juvana, mestnega načelnika; mestne svetovalce dr. Andreja Vebleta, dr. Lotharja Mühleisna in dr. Antona Jerovška ter občinske svetovalce: Franca Hrastelja, Karla Jekla, Ruperta Pivca, Vladimirja Pušenjaka, Jožeta Stabeta, Franja Žebota, Ivana Wurzingerja, Lamberta Aljančiča, Alojzija Čeha, Julija Pfrimerja in Henrika Senekoviča.³

Z istim dopisom je za mestnega načelnika postavil dotedanjega mestnega svetovalca in podnačelnika dr. Franja Lipolda, za podnačelnika Rudolfa Golouha, za mestne svetovalce pa so bili imenovani Karl Pugel, veletrgovec z vinom; Henrik Saboty, podpolkovnik v pokoju in dr. Fero Müller, odvetnik. Za občinske svetovalce so bili imenovani: Ivan Kravos, sedlar in jermenar; Franjo Peric, trgo-

¹ Vidovič–Miklavčič: Vrnitev SLS na oblast, str. 361.

² Stiplovšek: Prizadevanja banskega sveta Dravske banovine za udejanjenje banovinske samouprave in decentralizacije uprave ter za razširitev svojih pristojnosti leta 1933, str. 234.; Gašparič: *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 182.

³ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1931, str. 202; PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 139, Sestava občinskega sveta od 6. januarja 1929 do 27. septembra 1935, dopis št. 672/1, 1. 12. 1931.

vski zastopnik; Drago Roglič, industrialec; Rado Lenard, trgovec; Franc Pagon, kontrolor v državnih železnicah; dr. Miloš Vauhnik, odvetnik; Bogdan Pogačnik, ravnatelj Združenja jugoslovanskih bank; Ferdo Prelog, davčni kontrolor; Karol Wesiak, tovarnar; dr. Vinko Rapotec,⁴ odvetnik; Franc Šprah, pleskar, in inž. Jože Jelenec,⁵ stavbni podjetnik.⁶ Karol Wesiak je pozneje mestnega načelnika dr. Ljupolda prosil, da ga na podlagi zdravstvenih težav razreši funkcije občinskega svetovalca. Mestni načelnik je njegovo prošnjo posredoval banski upravi s predlogom, da na njegovo mesto imenuje Ferdinanda Potočnika.⁷

Reorganizacija občinske uprave

V duhu časa, velike gospodarske krize in splošnega varčevanja je nova mestna uprava kmalu poskusila reorganizirati občinsko upravo. Na proračunski seji decembra 1931 je bil izvoljen poseben odsek za reorganizacijo občinske uprave, v katerega so bili imenovani Franjo Peric, dr. Fero Müller, Ferdo Prelog, dr. Karol Kieser, Viktor Grčar in Henrik Saboty. Pozneje so v odsek imenovali še inž. Oskarja Dračarja.⁸

Odsek za reorganizacijo je imel naslednje naloge:

- pregledati vse premoženje mestne občine in preučiti način njegovega upravljanja;
- preučiti organizacijo in način poslovanja mestnih uradov, ustanov in podjetij;
- ugotoviti škodljive pomanjkljivosti;
- sestaviti reorganizacijski predlog, po katerem naj bi se, z namenom odprave pomanjkljivosti, izvedla reorganizacija delov občinske uprave, kjer je prihajalo do napak, reorganizacija pa naj bi omogočila poenostavitev in pocenitev upravnega poslovanja ter boljši pregled, lažje vodenje, pravilnejše delo in predvsem zanesljivejši nadzor nad posli.⁹

Odsek za reorganizacijo je zaradi temeljitejšega dela vključil v delo tudi načelnike odsekov in pododsekov mestnih občinskih ustanov in podjetij. Člani so tako pregledali mestne urade, ustanove in podjetja ter na kraju samem preučili njihovo organizacijo in poslovanje. Svoje izsledke so zapisali v poročilih. Odsek je od šefov mestnih uradov, ustanov in podjetij pridobil tudi posebna poročila.¹⁰

Na podlagi tako zbranih podatkov je odsek poročal o vzrokih za pomanj-

⁴ Vinko Rapotec, advokat, francoski konzul, znan po tem, da je skrbel za francoske štipendije mariborskih dijakov.

Hribernik: *Prvi Rotary klub na Slovenskem*, str. 35.

⁵ Jože Jelenec, arhitekt (1890–1967). Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani (1901–1909), nato je nadaljeval šolanje v Pragi (1909–1914). Leta 1920 je opravil inženirski diplomski izpit, nato tri leta poučeval na ljubljanski srednji tehnični šoli. Leta 1925 se je preselil v Maribor in s partnerjem, inž. Šlajmerjem, leta 1926 v Mariboru ustanovil gradbeno podjetje »Inž. arh. Jelenec & inž. Šlajmer«, ki je bilo eno največjih mariborskih gradbenih podjetij med obema svetovni- ma vojnama. S svojim gradbenim podjetjem je sodeloval pri številnih, tudi največjih gradbenih projektih v Mariboru med obema svetovni- ma vojnama.

Slovenski biografski leksikon, 3. zvezek, str. 396; Fras: *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan in njegov čas*, str. 220.

⁶ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 139, Sestava občinskega sveta od 6. januarja 1929 do 27. septembra 1935, dopis 672/1, 1. 12. 1931.

⁷ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 139, Sestava občinskega sveta od 6. januarja 1929 do 27. septembra 1935, dopis 208/pr/31, 23. 12. 1931.

⁸ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1932, III. redna seja, 20. 5. 1932, str. 105–108.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Prav tam.

kljivosti, ki jih je videl v neprimerno združeni upravno-politični in skrbstveni funkciji občine na eni strani in gospodarski funkciji na drugi strani. Na podlagi te ugotovitve je odsek predlagal, da naj se opravljanje upravno-političnih in skrbstvenih poslov loči od gospodarskih, ti pa naj se ločijo še na potrošno in donosno gospodarstvo. Upravno-politični in skrbstveni posli, vezani na proračun mestne občine, naj bi potekali v mestnem uradu kot eni izmed upravno-organizacijskih enot, po pisarniškem načinu poslovanja, vendar predvsem preprosto in hitro; gospodarsko poslovanje mestne občine pa bi bilo ločeno v drugi upravno-organizacijski in gospodarsko-finančni ter premoženjski enoti. Ta naj bi se vodila in upravljala na tržni način in obračunavala po načelih trgovsko-industrijskega računovodstva.¹¹

Ker so problem videli tudi v ne vedno primerni razdelitvi upravnih funkcij, so pri novi organizaciji poudarjali razlikovanje med vodstvenimi, upravnimi in izvršilnimi posli in strogo ločitev administrativnih funkcij od nadzorstvenih.¹²

Med ugotovitvami odseka je bilo tudi dejstvo, da je bil zaradi neprimerne poslovnega sistema onemogočen jasn pregled nad posli mestnega knjigovodstva in mestnih ustanov ter podjetij. Iz tega razloga so predlagali uvedbo sodobnih upravnih in delovnih metod ter delno mehanizacijo izvršilnih poslov.¹³

Odsek je predlagal izvolitev odseka strokovnjakov, ki naj bi ob pomoči načelnikov odsekov in pododsekov mestnih ustanov in podjetij ter morebitnih drugih notranjih ali zunanjih sodelavcev na podlagi podanih predlogov sestavil natančen načrt nove organizacije občinske uprave.¹⁴

Mestni načelnik je še enkrat izpostavil potrebo po strogi ločitvi uprave občinskega premoženja, ki temelji na proračunu, od uprave podjetij: »/.../ Vsa podjetja bo treba v upravnem in knjigovodskem oziru voditi kot celoto.«¹⁵ Prav tako je poudaril, da je bilo treba tudi pri gradbenem uradu ločiti urad kot oblast in urad kot podjetje.¹⁶

Ustanovitev Mariborskih mestnih podjetij

Prvi rezultat reorganizacijskih ukrepov občinske uprave je bila izločitev mariborskih mestnih podjetij in njihova združitev v samostojno enoto. Tako so se ta združila v samostojno upravno, organizacijsko, gospodarsko, finančno in premoženjsko enoto z nazivom Mariborska mestna podjetja.¹⁷

Občinski svet je na svoji IV. redni seji 1. 9. 1932 sprejel statut Mariborskih mestnih podjetij, katerega namen je bil omogočiti pravilno izvedbo priprav, potrebnih za pravočasen začetek rednega poslovanja in pravilno delovanje v času do končne ureditve. Po izdaji novega Zakona o mestnih občinah naj bi se statut prilagodil.¹⁸ Poimenovanje novega podjetja pa se je spremenilo že na naslednji redni seji občinskega sveta. Upravni odbor je namreč predlagal, da se naziv skrajša v »Mestna podjetja«. Občinski svet je predlog soglasno sprejel.¹⁹

V prvi upravni svet Mariborskih mestnih podjetij so bili izvoljeni občinski

¹¹ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1932, III. tajna seja, 20. 5. 1932, str. 105–108.

¹² PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1932, III. tajna seja, 20. 5. 1932, str. 105–108.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Gostenčnik, Lobnik: *Plinarna Maribor 140 let v našem mestu*, str. 13.

¹⁸ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1932, IV. tajna seja, 1. 9. 1932, str. 161–167.

¹⁹ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1932, V. tajna seja, 10. 11. 1932, str. 194.

svetniki Franjo Perić, dr. Fero Müller, Henrik Saboty, inž. Oskar Dračar, Drago Roglič, Josip Ošlag, Rado Lenard, Franjo Bureš, inž. Jože Jelenec in Rudolf Tumpej.²⁰

V prvi nadzorni svet so bili izvoljeni: Karol Pugel, Janko Tavčar, Viktor Grčar, dr. Vinko Rapotec in Bogdan Pogačnik.²¹

V sestavo prvega ravnateljstva so bili imenovani dr. Franjo Lipold kot načelnik, Franjo Perić kot podnačelnik in občinska svetnika inž. Jože Jelenec in Henrik Saboty kot člana.²² Prva naloga ravnateljstva je bila, da do 1. januarja 1933 izvede reorganizacijo uprave Mestnih podjetij na podlagi centralizacije in komercializacije poslovanja.²³

Področje dela, ki ga je novoustanovljena enota obsegala, je zajemalo gospodarsko donosno dejavnost mariborske mestne občine in je bilo na ta način ločeno od njenega upravnopolitičnega in skrbstvenega delovanja.²⁴

Predmet poslovanja je bilo upravljanje občinskih zavodov, obratov in naprav splošno koristnega ali obrtnega značaja z vidikov komunalne politike mariborske mestne občine, toda po zasebnogospodarskih načelih. V upravo Mariborskih mestnih podjetij so ob ustanovitvi spadali:

- ⊙ Mestni vodovod,
- ⊙ Mestna klavnica,
- ⊙ Mestna plinarna,
- ⊙ Mestno električno podjetje,
- ⊙ Mestni pogrebni zavod,
- ⊙ Mestni avtobusni promet,
- ⊙ Mestno kopališče,
- ⊙ Mariborski otok,
- ⊙ uprava mestnega imetja in gradbeni sklad (vsa mestna poslopja razen Rotovža ter mestna zemljišča),
- ⊙ Gradbena uprava/del mestnega gradbenege urada, ki je izvrševal dela podjetniškega značaja.²⁵

Logotip Mestnih podjetij
PAM, fond Okrožno sodišče Maribor 1898–1941,
SL_PAM/0645, AŠ 1074, Sodni register 1898–1941,
A IV 5.

²⁰ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1932, IV. tajna seja, 1. 9. 1932, str. 161–167.

²¹ Prav tam.

²² »Na sinočnji seji upravnega sveta Mariborskih podjetij«, *Mariborski večernik Jutra*, 21. 9. 1932, št. 214, str. 2.

²³ »Organizacija Mariborskih mestnih podjetij«, *Slovenec*, 22. 9. 1932, št. 217, str. 4.

²⁴ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1932, IV. tajna seja, 1. 9. 1932, str. 161–167.

²⁵ PAM, fond Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, SL_PAM/0645, AŠ 1074, Sodni register 1898–1941, A IV 5; Gostenčnik, Lobnik: *Plinarna Maribor 140 let v našem mestu*, str. 13.

Vodilni in nadzorni organ Mariborskih mestnih podjetij je bil mestni občinski svet, ki je razpolagal z njegovim premoženjem ter določal cilje in smernice. Občinski svet je bil pristojen za odobravanja letnih proračunov in letnih obračunov, voljenja članov upravnega in članov nadzornega sveta ter sklepati o poslih izredne uprave.²⁶

Upravni svet je vodil vsakokratni mestni župan kot njegov predsednik, mestni podžupan kot podpredsednik in deset članov, ki jih je izvolil občinski svet. Naloge upravnega sveta so zajemale proučevanje, vodenje in sklepanje poslov ter razpolaganje s premoženjem podjetja po smernicah občinskega sveta, nadzor nad poslovanjem izvršilnih organov in zaposlovanje uslužbencev. Izvršilni organ je predstavljalo ravnateljstvo, ki so ga tvorili štirje člani, imenovani s strani upravnega sveta. Ravnateljstvo je iz svoje srede izbralo načelnika in podnačelnika združenih podjetij. Naloge ravnateljstva so zajemale urejanje, organizacijo, koordinacijo in nadzor nad izvrševanjem poslov.²⁷

Neposredno vodenje in upravljanje izvršilnih poslov je bilo zaupano upravniku podjetja, ki mu je bilo neposredno podrejeno vse osebje podjetja. Njegovo funkcijo je opravljal član ravnateljstva ali pa poseben, za to določen nameščeneec. Naloga upravnika je obsegala izvedbo poslov ob najbolj smotrni uporabi vseh razpoložljivih sredstev. V sodelovanju z ravnateljstvom je na njegov predlog upravni svet zaposloval in odpuščal nameščence podjetja oziroma jih je ob ustanovitvi podjetja prevzel kot uslužbence mestnega magistrata. Po sporazumu z ravnateljstvom je upravnik razporejal uslužbence na delovna mesta v podjetju.²⁸

Nadzorni svet podjetja je nadzoroval poslovanje upravnega sveta, ravnateljstva in upravnika kakor tudi delovanje zavodov, naprav in obratov. Nadzoroval je računovodstvo in o svojem delu in ugotovljenem stanju poročal občinskemu svetu. Ob odkritju nepravilnosti v poslovanju je moral storiti vse potrebno za zavarovanje ogroženih ali že oškodovanih interesov podjetja ali mestne občine. Njegovi člani so imeli pravico sodelovati na sejah upravnega sveta. Nadzorni svet je sestavljalo pet članov, ki jih je izvolil občinski svet. Po potrebi se je lahko razdelil v odseke in referate.²⁹

Člane upravnega in nadzornega sveta je volil občinski svet. Funkcija članov je trajala eno obračunsko leto.³⁰

Ob takšni reorganizaciji občinske uprave je bilo treba razjasniti tudi nekatere podrobnosti glede pristojnosti določenih odsekov. Tako so občinski svetniki odločali tudi o tem, kaj spada v pristojnost nad deli na kopališču Mariborski otok. Mestna podjetja so tako bila pristojna za upravljanje, obratovanje in vzdrževanje vseh naprav na Mariborskem otoku, medtem ko je tujskoprometni in kopališki odsek nadzoroval turistično ponudbo.³¹

Za delovanje mestnih podjetij je občinski svet sklenil najeti nove prostore. Najeli so prostore v Mestni hranilnici³² na Slomškovem trgu, ki so jih morali urediti na svoje stroške. V njih so bila namreč stanovanja, Mestni hranilnici pa

²⁶ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1932, IV. tajna seja, 1. 9. 1932, str. 161–167.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam.

³⁰ Prav tam.

³¹ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1933, IV. tajna seja, 11. 5. 1933, str. 98.

³² Mariborska občina je 17. 12. 1858 ustanovila občinsko hranilnico (Gemeinde-Sparkasse in Marburg/Drau) in prevzela jamstvo nad njenimi vlogami. Konec oktobra 1886 je hranilnica začela delovati v novi zgradbi na današnjem Slomškovem trgu. Do prve svetovne vojne je bila najmočnejši denarni zavod v Mariboru. Po prevratu je marca 1919 vlada imenovala gerenta hranilnice, leta 1920 pa se je hranilnica preimenovala v Mestno hranilnico.

Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor, str. 785.

se je občina tudi zavezala, da bo ob morebitni izpraznitvi prostorov, te vrnila v prvotnem stanju. Najemnina za 3 mesece je znašala 7687,50 din. V nove prostore so se iz magistratnega poslopja preselili 12. 10. 1933.³³

Naslednja poteza je bila ustanovitev samostojne blagajne Mestnih podjetij. Vplačila in izplačila so se namreč opravljala pri mestni blagajni. Namen ustanovitve samostojne enote pa je bil ločiti finance podjetij od občinskih financ. V mesecu maju 1934 je bila tako na Orožnovi ulici odprta samostojna blagajna, obenem pa so prenehale poslovati dotedanje blagajne v Mestni plinarni, v Mestnem elektrotehniškem podjetju in v Mestnem avtobusnem prometu. Plačevanje računov za plin in za električni tok (če se ni opravljal pri inkasantih), za instalacije, najemnine, pogrebe itd. je bilo tako prestavljeno na novo blagajno Mestnih podjetij, pri kateri so se izplačevali tudi vsi računi za dobave in dela, opravljena po naročilu Mestnih podjetij. V Orožnovo ulico je bilo preseljeno tudi knjigovodstvo.³⁴

Z ureditvijo posebne blagajne Mestnih podjetij se je izvedel končen prenos gospodarskih poslov mestne občine na Mestna podjetja. Pod tem imenom so bila združena vsa mestna podjetja, od mestnega knjigovodstva pa so prevzela tudi upravo mestnih hiš z najemninami vred (med drugimi tudi celotno delavsko kolonijo). Nameščenci Mestnih podjetij, ki so bili zaposleni v upravi mestnega knjigovodstva, so bili prezaposleni v Mestna podjetja. Uprava Mestnih podjetij je tako prevzela skupno 82 uradnikov. Tehnično osebje je še naprej delalo na sedežih posamičnih podjetij, blagajniško in knjigovodsko osebje pa se je preselilo v osrednji urad Mestnih podjetij v prvem nadstropju Mestne hranilnice. Prevzeto osebje se je razdelilo na posamezna podjetja: Mestna klavnica je prevzela enajst aktivnih uslužbencev, Mestni vodovod šest uslužbencev, Mestna plinarna trinajst uslužbencev, Mestni pogrebni zavod štiri uslužbence in uprava mestne lastnine enajst uslužbencev. Mestna podjetja so pri Mestnem električnem podjetju prevzela 32 zaposlenih, enega pri Mestnem toplovodnem kopališču in štiri pri Mestnem avtobusnem prometu.³⁵

Mestna podjetja so razpolagala tudi z lastnimi mehaničnimi delavnicami za postavljanje, vzdrževanje in popravljanje raznih strojnih naprav, za gradnjo, vzdrževanje in popravljanje omrežij (vodovodnega, plinskega, električnega, kanalskega), za montažo in popravljanje hišnih priklopov in napeljav, za vzdrževanje in popravljanje lastnih vozil itd.³⁶

V začetku leta 1934 je upravnik Mestnih podjetij Franjo Peric predložil upravnemu odboru načrt za združitev vseh delavnic podjetij v eno centralno delavnico, kjer naj bi se opravljala vsa dela za mestno občino pod strokovnim vodstvom.³⁷

Mestna občina je namreč imela tri popolnoma opremljene delavnice, v katerih pa se delo ni opravljal tako sistematično, kot bi se moralo. Občina je imela zaposlenih nekaj delavcev in strokovnjakov, ki so v času, ko niso opravljali službe na terenu, opravljali manjša dela v delavnicah. Tako so šoferji v delavnici Mestnega avtobusnega podjetja popravljali avtomobile, v delavnici Mestnega vodovoda izvajali popravila na vodovodnem omrežju, v delavnici Mestnega električnega podjetja pa dela na električnih aparatih. Z združitvijo vseh treh delavnic v centralno delavnico bi bila delovna moč koristnejše in rentabilnejše

³³ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 164, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1933, VI. redna seja, 5. 10. 1933, str. 175; »Preselitev uradov mestnih podjetij«, *Mariborski večernik Jutra*, 13. 10. 1933, št. 233, str. 2.

³⁴ »Iz Mestnih podjetij«, *Mariborski večernik Jutra*, 23. 5. 1934, št. 115, str. 2; PAM, fond Mestna občina Maribor 1528–1941, AŠ 165, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1934, III. redna seja, 25. 5. 1934, str. 116.

³⁵ »Mestna podjetja izgrajena«, *Slovenec*, 21. 6. 1934, št. 139, str. 4.

³⁶ Gostenčnik, Lobnik: *Plinarna Maribor 140 let v našem mestu*, str. 13.

³⁷ »Nov gospodarski načrt mestnih podjetij«, *Mariborski večernik Jutra*, 31. 1. 1934, št. 25, str. 3.

izrabljena, še posebej ker bi jo vodil strojni inženir, za katerega je mestna občina razpisala delovno mesto.³⁸

Z ustanovitvijo Mestnih podjetij je bila mariborska mestna občina med prvimi občinami v državi, ki je ločila gospodarsko poslovanje od upravnih poslov, še preden je začel veljati novi Zakon o mestnih občinah (leta 1934). Ta je določal ustanovitev mestnih pridobitnih podjetij in nalagal, da mora biti njihovo poslovanje tržno naravnano. V prvih dveh letih obstoja so bile izvedene priprave na reorganizacijo ter sprejeti nekateri ukrepi. Službe so ves čas nadgrajevali. V začetku leta 1935 so izvedli ločitev obratov v Mestnem avtobusnem podjetju, in sicer na tehnično in prometno področje. Tehnično vodstvo se je ukvarjalo samo s tehnično problematiko, prometno vodstvo pa s prometnimi zadevami avtobusnega prometa. Tej preureditvi je sledila ustanovitev Centralnih delavnic Mestnih podjetij.³⁹

Ob ustanovitvi Mestnih podjetij so nanje prešla tudi mestna zemljišča z izjemo Rotovža, Mariborskega gradu, Mestne oskrbnišnice, Mestnega mladinskega doma in vojašnic, ki so ostali pod upravo mestne občine.⁴⁰

Mestna podjetja so v začetku prevzela nadzor nad oskrbo in vzdrževanjem zemljišč, medtem ko je upravljanje mestnih stanovanj ostalo v pristojnosti upravnega odbora mestne občine. Ko je bila reorganizacija dokončno urejena, je mestni svet sprejel sklep, da preide upravljanje mestnih hiš in zemljišč v celoti na Mestna podjetja. Iz socialno-političnih razlogov pa so si mestni organi pridržali pravico oddajanja in odpovedovanja stanovanj, določanja najemnine ter izterjevanja zaostankov in odobravanja plačilnih obrokov za zasilna stanovanja v Jadranski in Metelkovi ulici, v Danjkovih barakah in v vagonarski koloniji.⁴¹

Prelom oz. odcepitev Mestnih podjetij od mestne uprave je povzročil tudi nemalo finančnih zapletov. V letih po prevratu je namreč posameznim mestnim podjetjem pogosto primanjkovalo gotovine in je mestna blagajna zanje plačevala račune. Ta plačila so se vsako leto v blagajniških knjigah podjetij izravnavala z internimi posojili, ki jih je občina svojim podjetjem odobrila iz proračuna. Brez teh se podjetja ne bi mogla financirati. Ko je bilo poslovanje Mestnih podjetij ločeno od občinske blagajne, so Mestna podjetja občini dolgovala kar 6.000.000 din. Mestni svet je zato dovolil, da so Mestna podjetja od občine najela interno posojilo v istem znesku in ga odplačevala v polletnih obrokih po 300.000 din, začevši s 1. 10. 1935. Obrestno mero so določali vsako leto sproti.⁴²

Premoženje Mestnih podjetij v letu 1935 je znašalo 84.000.000 din, lastna glavica 30.000.000 din, letni dohodki in odhodki pa 60.000.000 din.⁴³

Uprava Mestnih podjetij je bila tako ob koncu obravnavanega obdobja locirana v Orožnovi ulici 2, kjer je bila glavna blagajna, računovodstvo ter kontrola nabave in zalog. Organizacija Mestnih podjetij se do leta 1935 ni spreminjala.⁴⁴

Na seji ravnateljstva 13. 2. 1935 je bila administrativna ureditev Mestnih podjetij spremenjena. Kot samostojno enoto so oblikovali Upravo mestnih podjetij, Mestni vodovod so priključili novemu oddelku z nazivom Strojna uprava,

³⁸ »Nov gospodarski načrt mestnih podjetij,« *Mariborski večernik Jutra*, 31. 1. 1934, št. 25, str. 3.

³⁹ »Mariborska Mestna podjetja,« *Mariborski večernik Jutra*, 16. 1. 1935, št. 13, str. 3.

⁴⁰ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 165, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1934, III. (VII.) redna seja, 14. 12. 1934, str. 230.

⁴¹ Prav tam.

⁴² PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 165, Zapisniki sej mestnega občinskega sveta Mestne občine Maribor v letu 1934, III. (VII.) redna seja, 14. 12. 1934, str. 232.

⁴³ *Veliki adresar samoupravnih mest Maribor, Celje, Ptuj in občin bivše Mariborske oblasti: leto 1935*, str. 89.

⁴⁴ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 561, Zapisniki sej ravnateljstva mestnih podjetij 1935, Zapisnik seje z dne 13. 2. 1935.

Mestno kopališče in Mariborski otok pa sta bila dodeljena oddelku z nazivom Gradbena uprava. Upravnik Mestnih podjetij je bil še naprej Franjo Peric.⁴⁵

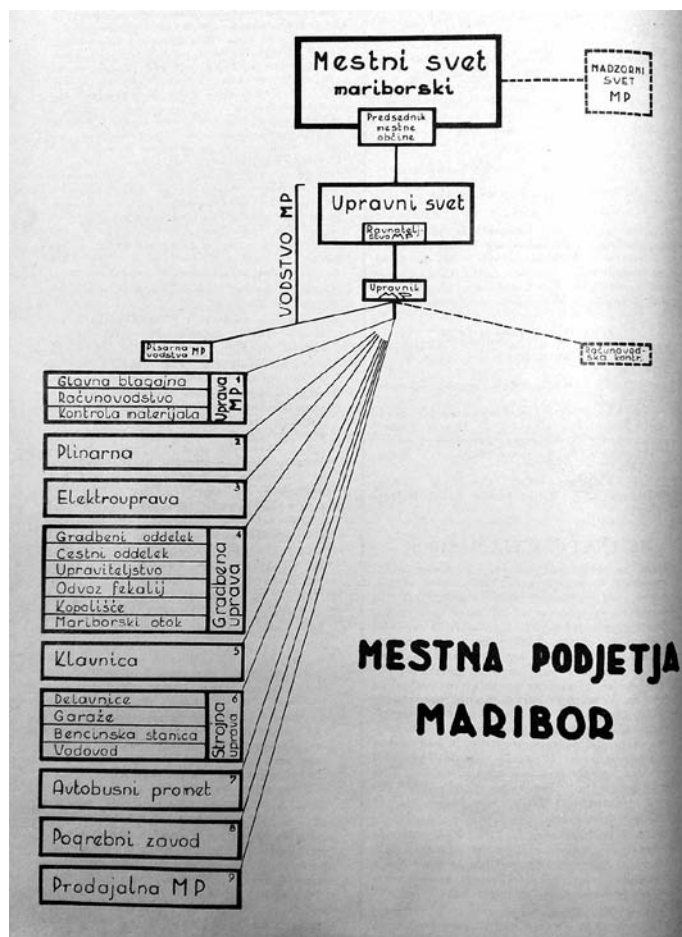
Plinarna je bila locirana v Plinarniški ulici 5, ravnatelj je bil inž. Dušan Tomšič.⁴⁶ Ustanovljena je bila že leta 1870 in je mesto preskrbovala s kurilnim plinom, šole, mestne urade in obrate mestnih podjetij pa tudi s premogom in drvmi. Izvajala je plinske napeljave in dobavljala plinske naprave za obrt, industrijo in gospodinjstvo (plinske aparate, štedilnike, peči ...) ter prodajala tudi stranske proizvode (koks, katran itd.).⁴⁷

Elektrouprava je imela sedež v Frančiškanski ulici 8 (danes Ulica Vita Kraigherja), ravnateljsko mesto je zasedal Julij Uršič. Ustanovljena je bila leta 1919. Mesto in okolico je preskrbovala z električnim tokom za pogon in razsvetljavo. Med njene dejavnosti je spadala tudi gradnja daljnovodov, razvodnih omrežij in transformatorskih postaj, montaža in popravilo hišnih priklopov, inštalacij in pogonskih naprav. V letu 1935 je v industrijske namene iz falske hidroelektrarne oddajala najcenejši tok v državi in je bila s 3000 kWh na prebivalca na prvem mestu v Jugoslaviji.⁴⁸

Strojna uprava s sedežem na Plinarniški ulici 5 je delovala pod vodstvom inž. Gustava Zupaniča. Tukaj so bile združene delavnice in garaže za avtobuse, bencinska postaja za prodajo bencina in uprava vodovoda, ki je bil ustanovljen leta 1900 in je z obratovanjem začel leta 1901.⁴⁹

Gradbena uprava s sedežem na Frančiškanski ulici 8 (danes Ulica Vita Kraigherja), katere načelnik je bil inž. Josip Baran,⁵⁰ je bila razdeljena na 5 oddelkov:

- *gradbeni oddelek*, ki je imel nalogo vzdrževati mestne stanovanjske hiše in obratne zgradbe;
- *cestni oddelek*, ki je gradil, vzdrževal in popravil ceste, skrbel za pometanje in škropljenje cest ter za odstranjevanje snega;

Organigram Mestnih podjetij v letu 1935
Veliki adresar samoupravnih mest Maribor, Celje, Ptuj in občin bivše Mariborske oblasti: leto 1935, str. 90.

⁴⁵ PAM, fond Mestna občina Maribor, AŠ 561, Zapisniki sej ravnateljstva mestnih podjetij 1935, Zapisnik seje z dne 13. 2. 1935.

⁴⁶ Dušan Tomšič, inženir, ravnatelj mariborske Mestne plinarne, predsednik mariborskega Radiokluba. *Ilustrirani Slovenec*, 17. 5. 1925, št. 21.

⁴⁷ *Veliki adresar samoupravnih mest Maribor, Celje, Ptuj in občin bivše Mariborske oblasti: leto 1935*, str. 89.

⁴⁸ Prav tam, str. 91.

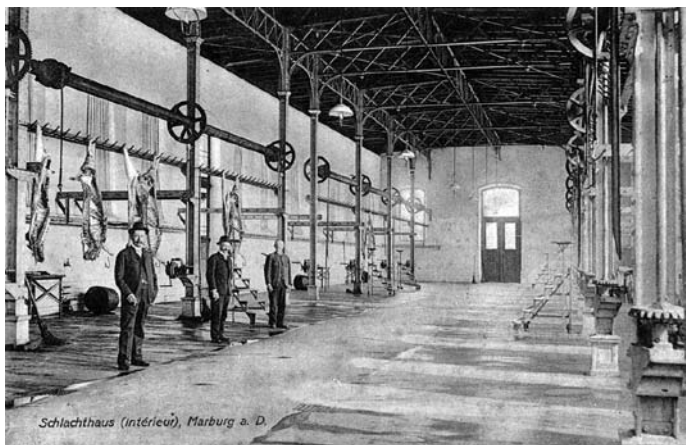
⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ Josip Baran, mestni gradbeni svetnik ter vodja mestnega gradbenega urada v Mariboru.

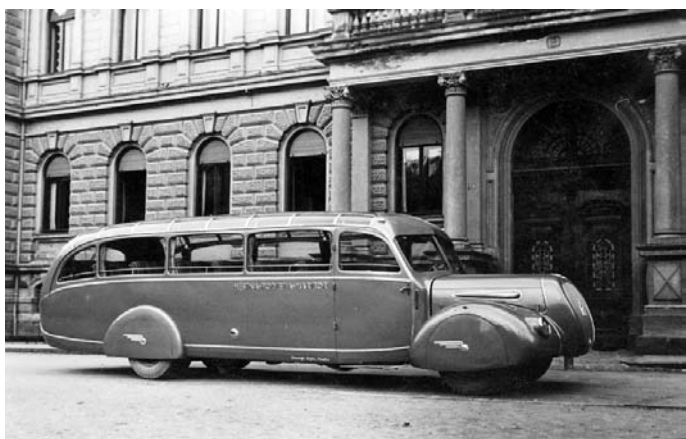
Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor, str. 974.

Mestna klavnica
PAM, Zbirka albumov fotografij in razglednic,
SI_PAM/1702, TE 17

Notranjost mestne klavnice
PAM, Zbirka albumov fotografij in razglednic,
SI_PAM/1702, TE 17

Mestni avtobus v Mariboru/30. leta 20. Stoletja
PAM, Zbirka albumov fotografij in razglednic,
SI_PAM/1702, TE 17

- *upraviteljstvo* je oskrbovalo stanovanjska poslopja Mestnih podjetij ter upravljalo ostala posestva in zemljišča Mestnih podjetij;
- *oddelek odvoza fekalij* je skrbel za izpraznjevanje greznic in odvoz fekalij iz mesta;
- *Mestno kopališče*, dograjeno leta 1894, ki je razpolagalo s kadnimi, vročezračnimi in parnimi kopelmi ter prhami;
- *Kopališče na Mariborskem otoku*, dograjeno leta 1930, ki je razpolagalo s tremi bazeni, 10 m visokim skakalnim stolpom, 120 kabinami, 600 garderobnimi omaricami, športnimi objekti, restavracijo in tribuno.⁵¹

Klavnica se je nahajala na naslovu Ob brodu 5 (danes Oreško nabrežje) in je bila dograjena leta 1900. Vodil jo je ravnatelj, dr. Maks Rojko. Njene dejavnosti so zajemale klanje, ogled, hlevitev in krmljenje živine ter pregled za trihine. V njej so obratovala hladilnica, solilnica in tvornica ledu, v najem je oddajala hladilne celice, imela pa je tudi lastno mostovno tehtnico. Prirejala je redne sejme (svinjski in živinski sejem).⁵²

Avtobusni promet, ustanovljen leta 1926, je imel svoj sedež na Glavnem trgu 26. Vodil ga je Evgen Bregant. Vozni park avtobusnega prometa je v letu 1935 obsegal 21 avtobusov.⁵³

Pogrebni zavod je bil ustanovljen leta 1869. Svoje prostore je imel v Cvetlični ulici 14 (danes Ulica heroja Šlandra) in je opravljal vse pogrebne posle in prevoze žalnih gostov in duhovnikov. Ukvarjal se je tudi z izdelovanjem krst in drugih pogrebnih potrebščin, ki jih je tudi prodajal. V upravljanju je imel tudi mestno pokopališče na Pobrežju.⁵⁴

Prodajalna Mestnih podjetij je bila locirana na Aleksandrovi cesti 13 (danes Partizanska cesta), vodil pa jo je Rudolf Lorger. Prodajalna je bila založena z različnimi elektromehaničnimi predmeti, stroji, kuhalniki, žarnicami, likalniki, ogrevalniki in vsemi vrstami plinskih naprav. Kupcem je nudila tudi strokovno svetovanje.⁵⁵

Organizacija mestnih podjetij je ostala nespremenjena do leta 1944, ko so bila Mestna podjetja Maribor izbrisana iz sodnega registra, ker niso bila v skladu z nemškimi občinskimi zakoni. Mestna plinarna in Mestno električno pod-

⁵¹ *Veliki adresar samoupravnih mest Maribor, Celje, Ptuj in občin bivše Mariborske oblasti: leto 1935*, str. 91.

⁵² Prav tam, str. 91.

⁵³ Prav tam, str. 91.

⁵⁴ Prav tam, str. 91.

⁵⁵ Prav tam.

jetje sta bila med okupacijo (plinarna 6. 6. 1941) predana podjetju »Energieversorgung Südsteiermark«. Po drugi svetovni vojni so podjetja začela poslovati samostojno.⁵⁶

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

- Pokrajinski arhiv Maribor, fond Mestna občina Maribor, 1925–1941, SI_PAM/0005

LITERATURA

Gostenčnik, Nina, Lobnik, Barbara: *Plinarna Maribor 140 let v našem mestu*, Maribor, 2010.

Hribernik, Božidar: *Prvi Rotary klub na Slovenskem*, Maribor, 2006.

Stiplovšek, Miroslav: Prizadevanja banskega sveta Dravske banovine za udejanjenje banovinske samouprave in decentralizacije uprave ter za razširitev svojih pristojnosti leta 1933. V: *Zgodovinski časopis* 55 (2001), št. 2, str. 231–253.

Veliki adresar samoupravnih mest Maribor, Celje, Ptuj in občin bivše Mariborske oblasti: leto 1935 (ur. Pčeljnikov, Andrej). Maribor: Tiskovna založba, 1935.

Vidovič - Miklavčič, Anka: Vrnitev SLS na oblast. V: *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992* (ur. Fischer, Jasna et al). Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.

Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor (ur. Tovšak, Slavica). Maribor, 2009.

SUMMARY

THE REORGANISATION OF THE MARIBOR COMMUNAL ADMINISTRATION IN THE 1930S

The introduction of the 6 January Dictatorship in 1929 and the change in control of state, banovina, and municipal policy, and the global economic crisis left a powerful impression also on political life in Slovenia and affected the functioning of municipalities. The Municipality of Maribor was headed in the first period of established dictatorship when the members of Slovene People's Party were still involved in government by dr. Alojzij Juvan (1929–1931) yet when they excepted themselves from regime politics, the Municipality was headed by the representative of liberal camp dr. Franjo Lipold (1931–1935). In the spirit of the period, economic crisis and general savings, the new city administration soon attempted to reorganise the municipal administration. At the budgetary meeting in December 1931, special Department for Reorganisation of Municipal Administration was elected with mandate to establish reorganisation proposal according to which the reorganisation of a part of municipal administration were to be executed in order to eliminate deficiencies which occurred in these parts, whereas reorganisation should allow a simplification and reducing the

⁵⁶ Gostenčnik, Lobnik, *Plinarna Maribor 140 let v našem mestu*, str. 14.

price of administrative management, and better overview, easier management, more accurate work and in particular more reliable control over businesses. The first outcome resulted by reorganisation measures of municipal administration was the elimination of Maribor city companies and their merger into a single unit. Thus these companies merged into a single administrative, organisational, economic, financial, and property unit named Maribor City Companies (Mariborska mestna podjetja). Gainful activities of the Municipality of Maribor were included in the scope of work of the newly created unit thus enabling the separation from municipal administrative/policy and care actions. The object of operating activities was management of municipal institutions, establishments, and, from community policy of the Municipality of Maribor viewpoint, generally valuable or craft equipment, according to private economic principles. Upon the establishment, the following companies fell within the management of Maribor City Companies: City's Supply System, City Slaughterhouse, City Gas Company, City Electric Company, City Undertaking Business, City Bus Transport, City Swimming Baths, Mariborski otok, City Assets Management and Building Fund (all city buildings with the exception of city hall and city land) and building management/a part of City Construction Office which exercised work of entrepreneurship nature. By establishing City Companies the Municipality of Maribor was among the first municipalities in the state to separate economic operation from administrative operations even before the new Municipalities Act came into force in 1934 which stipulated the establishment of city gainful companies and ordered their operations to be market-oriented.